

สิทธิพลเมืองอาเซียน : แนวคิดในการกำหนดสิทธิแรงงาน

ASEAN Citizens Rights : The Concept in Determining Labor Rights

เกวลี อ่อนเรือง
สศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ, ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล*

บทคัดย่อ

อาเซียนเป็นของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของอาเซียนและความสำเร็จของอาเซียนคือความสำเร็จของประชาชน คำกล่าวนี้คือ ปณิธานและปรัชญาของการรวมกลุ่มเป็นประเทศอาเซียน พลเมืองอาเซียนควรจะมีข้อเสนอเชิงนโยบายในเรื่องสิทธิแรงงานที่เสมอภาคในประเทศอาเซียน เพื่อกำหนดเป็นสิทธิกลางในฐานะที่เป็นพลเมืองอาเซียนที่ต้องได้รับจากรัฐบาลอาเซียน ซึ่งนโยบายหรือข้อตกลงอาเซียนและนโยบายของรัฐสมาชิกอาเซียนนั้นไม่มีประเทศใดที่มีนโยบายที่จะดำเนินการอย่างไรกับสิทธิค่าแรงขั้นต่ำที่เท่าเทียมกันในประเทศอาเซียน อนาคตประเทศที่มีค่าแรงต่ำอาจขาดแคลนแรงงานฝีมือที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศในระยะถัดไป

คำสำคัญ: สิทธิพลเมืองอาเซียน, แนวคิดในการกำหนดสิทธิค่าแรง

Abstract

ASEAN is Public. ownership of ASEAN and the success of ASEAN is Success of the people. This statement is Mission and Philosophy of integration into ASEAN. ASEAN citizens should have Policy recommendations in regard to Labour rights the disparities in ASEAN. To determine are middle right As the ASEAN citizens that must have been Government of ASEAN. Which policy or ASEAN agreement and policy of ASEAN Member States no country with policy actions how to with labor rights minimum wage in ASEAN country. United future With low wages potential shortages Skilled workers are important in Developing countries in the next phase.

Keywords; ASEAN Citizens Rights, The Concept in determining labor rights

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

** อาจารย์คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๑. บทนำ

AEC เป็นการพัฒนามาจากการเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nations : ASEAN) ก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ โดยมีประเทศผู้ก่อตั้งแรกเริ่ม ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ต่อมาในปี ๒๕๒๗ บรูไน ก็ได้เข้าเป็นสมาชิก ตามด้วย ๒๕๓๘ เวียดนาม ก็เข้าร่วมเป็นสมาชิก ต่อมา ๒๕๔๐ ลาวและพม่า เข้าร่วม และปี ๒๕๔๒ กัมพูชา ก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกลำดับที่ ๑๐ ทำให้ปัจจุบันอาเซียนเป็นกลุ่มเศรษฐกิจภูมิภาคขนาดใหญ่ มีประชากร รวมกันเกือบ ๕๐๐ ล้านคน จากนั้นในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๙ ที่อินโดนีเซีย เมื่อ ๗ ต.ค. ๒๕๔๖ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ตกลงกันที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งประกอบด้วย ๓ เสาหลัก คือ ๑) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community : AEC) ๒) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (Socio-Cultural Pillar) ๓) ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (Political and Security Pillar) เดิมกำหนดเป้าหมายที่จะตั้งขึ้นในปี ๒๕๖๓ แต่ต่อมาได้ตกลงกันเลื่อนกำหนดให้เร็วขึ้นเป็นปี ๒๕๕๘ และก้าวสำคัญ

ต่อมาคือการจัดทำปฏิญญาอาเซียน (ASEAN Charter) ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้วตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี ๒๕๕๒ นับเป็นการยกระดับความร่วมมือของอาเซียนเข้าสู่มิติใหม่ในการสร้างประชาคม โดยมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งทางกฎหมายและมีองค์กรรองรับการดำเนินการเข้าสู่เป้าหมายดังกล่าว ภายในปี ๒๕๕๘^๑

ข้อมูลพื้นฐานของอาเซียนสรุปมาจากเอกสารของกลุ่มงานนโยบาย^๒ คำว่า “อาเซียน” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “ASEAN” ย่อมาจาก Association of South East Asian Nation และแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations) หรืออาเซียน (ASEAN) เป็นองค์การระหว่างประเทศซึ่งเป็นที่ยอมรับและประสบความสำเร็จในหลายๆ ด้านการรวมตัวของประชาคมอาเซียน เป็นโอกาสสำคัญที่จะทำให้ทุกประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แสวงหาจุดร่วมระหว่างกันในทุกด้านเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของภูมิภาค และหากกล่าวเฉพาะด้านสังคม จุดร่วมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งทุกประเทศในอาเซียนจะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างสรรค์พัฒนาพลเมืองของตน คือ คุณลักษณะของพลเมืองอาเซียน เพราะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในโลกที่เต็มไปด้วย

^๑ เปรื่อง กิจรัตน์ภร, การศึกษาการเตรียมความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการเข้าร่วมประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ. ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๕๘).

^๒ กรมอาเซียน, เอกสารข้อมูลพื้นฐานของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN), (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานนโยบายกรมอาเซียน, ๒๕๕๖).

ด้วยความท้าทายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันสูงซึ่งอย่างต่อเนื่องประเทศสมาชิกเห็นพ้องกันถ้าความสำคัญของการมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพในการร่วมมือกับปัญหาและความท้าทายตลอดจนเพื่อสร้างความสร้างความแข็งแกร่งและอำนาจต่อรองให้กับประเทศสมาชิกผู้นำอาเซียนได้ลงนามร่วมกันในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ ๒ (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) เพื่อประกาศจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) โดยการสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้านโดยในด้านการเมืองให้จัดตั้ง “ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน” หรือ ASEAN Political-Security Community (APSC) ซึ่งต่อมา ผู้นำอาเซียนได้เห็นชอบให้เร่งรัดการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนให้เร็วขึ้นกว่าเดิมอีก ๕ ปี คือภายในปี ๒๕๕๘ (ค.ศ. ๒๐๑๕) ได้เล็งเห็นว่าสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอาเซียนจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถคงบทบาทหน้าในการดำเนินความสัมพันธ์ในภูมิภาคและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ประเทศอาเซียน (AEC หรือ Asean Economics Community) เป็นการรวมตัวของชาติใน Asean ๑๐ ประเทศ ประกอบด้วย^๓ ได้แก่ ไทย พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย

ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และบรูไน โดยมีคำขวัญ คือ One Vision One Identity One Community หรือ หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคม ประชาคมและสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ยังมีเป้าหมายเพื่อให้อาเซียนเป็นสังคมที่เป็นเอกภาพ เอื้ออาทรต่อกันมีความเป็นอยู่ที่ดี พัฒนาทุกด้าน และมีความมั่นคงทางสังคม โดยพัฒนามนุษย์ เน้นบูรณาการด้านการศึกษา สร้างสังคมความรู้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมการจ้างงานที่เหมาะสม ส่งเสริมด้าน ICT และเข้าถึงวิทยาศาสตร์ มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและมีสวัสดิการสังคมที่ดีขึ้นเน้นจัดความยากจน สร้างเครือข่ายความปลอดภัยด้านอาหาร และควบคุมโรคติดต่อ ความยุติธรรมและสิทธิ เน้นคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส แรงงานย้ายถิ่นฐาน ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ การส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมข้ามแดน การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิอากาศ ส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จนกระทั่งการสร้างอัตลักษณ์ คือสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของอาเซียน ส่งเสริมการสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรม ลดช่องว่างทางวัฒนธรรม^๔ ตามที่ประชาคมอาเซียนได้มีการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งก่อตั้งภายใต้ปฏิญญาอาเซียนหรือปฏิญญากรุงเทพฯ เพื่อเป็นการสร้างสังคมภูมิภาคให้เป็นพลเมืองในประเทศอาเซียนอยู่

^๓ อ้างแล้ว.

^๔ Kirida Bhaopichitr, **ASEAN ECONOMIC Community 2015**. Sources [http:// library.cmu.ac.th/faculty/econ/DownloadPaper/AEC@CMUecon_19Apr2012.pdf](http://library.cmu.ac.th/faculty/econ/DownloadPaper/AEC@CMUecon_19Apr2012.pdf) [1 2 2016].

รวมกันอย่างสมานฉันท์ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประเทศในภูมิภาค ดำรงไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพและความมั่นคงทางการเมือง สร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม แต่ผู้เขียนมองว่าการเปิดเสรีในหลายๆ ด้าน อาจส่งผลกระทบต่อประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการเปิดเสรีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจับตามองเป็นอย่างมาก เนื่องจากการเปิดเสรีดังกล่าวอาจทำให้แรงงานฝีมือในอาเซียนย้ายจากประเทศที่มีค่าตอบแทนต่ำ (โดยเฉพาะประเทศในแถบอินโดจีน ฟิลিপปีนส์ อินโดนีเซีย รวมถึงไทย) ไปยังประเทศที่มีค่าแรงสูงกว่า อนาคตประเทศที่มีค่าแรงต่ำอาจขาดแคลนแรงงานฝีมือที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศในระยะถัดไป

ดังนั้น ทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาประเด็นความสำคัญต่อการวางรากฐานสำหรับการสร้างประชาคมอาเซียน เพื่อให้เป็นประชาคมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเสริมสร้างประสิทธิภาพของกลไกต่างๆ ของอาเซียนให้สามารถเข้าไปร่วมแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างทันที่

อีกทั้งเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งคือ ขับเคลื่อนการจัดตั้งกลไกสิทธิมนุษยชนอาเซียนเพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องและองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของประชาชน

ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความและเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาตามประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ ด้วยการอ่านจับใจความแล้วทำการวิเคราะห์ด้วยการจำแนกออกเป็นส่วนๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กันแล้วรวบรวมเพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ในการศึกษา^๕ หลังจากนั้นดำเนินการแปลผลบรรยายตามสภาพความเป็นจริงในเชิงการสังเคราะห์ที่เป็นการเก็บรวบรวมประเด็นย่อยๆ มารวมกัน เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ^๖ ประกอบกับการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นท่ามกลางความเป็นประชาคมอาเซียนที่จะใช้เป็นแนวทางการพัฒนานำไปสู่ความสำเร็จ การเสนอนโยบายในเรื่องสิทธิแรงงานที่เสมอภาคในประเทศอาเซียน^๗

^๕ สัญญา เคนาภูมิ, “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์จากการทบทวนวรรณกรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗).

^๖ สัญญา เคนาภูมิ, “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยการคิดเชิงเหตุผล”, ราชภัฏเพชรบูรณ์สาร สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : หน้า ๑-๑๙.

^๗ สัญญา เคนาภูมิ, “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยโดยใช้ทฤษฎีจากฐานราก”, วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘).

๒. ความหมายและความสำคัญของสิทธิ

สิทธิ นั้นมีความสำคัญมากผู้เขียนจึงอยาก ให้ประเด็นเรื่องสิทธินั้น เป็นประเด็นที่ควรมุ่งศึกษา ทำความเข้าใจในวงกว้างมากขึ้น และอยู่บนพื้นฐานของความชอบธรรม เพราะในโลกปัจจุบันยังมีการละเมิดสิทธิอยู่ในทุกมุมมอของโลกและสิทธิ นั้นเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของคนทุกคนที่อยู่รวม กันในสังคม และยังเกี่ยวข้องกับ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นพื้นฐานของหลักการที่มุ่งไปสู่ ประชาธิปไตยและพัฒนาสังคมให้มีความสงบสุข และเจริญ หากว่ามนุษย์รู้จักและเข้าใจยอมรับและ เคารพในสิทธิของกันและกัน

๑. ความหมายของสิทธิ

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับ ความเท่าเทียมกันในแง่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โดยไม่คำนึง ถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษาศาสนา และสถานภาพทางกายและสุขภาพ รวมทั้งความเชื่อทางการเมือง หรือความเชื่ออื่นๆ ที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ ไม่สามารถถ่ายทอดหรือโอนให้แก่ผู้อื่นได้^๘

สิทธิพลเมือง (Civil Rights) หมายถึง สิทธิที่พลเมืองของรัฐ สามารถกระทำภายใต้การครอบ ของกฎหมายบ้านเมืองของสังคม โดยเฉพาะในรัฐ สมัยใหม่ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ สิทธิพลเมืองจึงซ้อน

ทับอยู่กับสิทธิทางการเมือง ในสังคมการเมืองการ ปกครองสมัยใหม่นั้นสิทธิเสรีภาพถือได้ว่าเป็น คุณธรรมรากฐานประการหนึ่งที่ระบบการเมือง และระบบกฎหมายจะต้องธำรงรักษาไว้^๙ ซึ่งในแง่ นี้สิทธิพลเมืองจะมีความหมายและขอบเขตแคบ กว่าสิทธิมนุษยชน (Human Rights) เพราะสิทธิ พลเมืองจะเป็นสิทธิที่พลเมืองทุกๆ คนมีในฐานะ พลเมืองของรัฐ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามความ คุ่มครองโดยกฎหมายของรัฐที่ตนเป็นพลเมืองอยู่ แต่สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิสากลที่มนุษย์ทุกคน บนโลกนี้ พึงมีเหมือนๆ กันไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใด หรือ เป็นพลเมืองของรัฐใดก็ตามสิทธิมนุษยชนในอดีต มักจะมองเพียงสิทธิของความเป็นพลเมืองและสิทธิ ทางการเมือง อาจจะแคบไปในโลกที่เปลี่ยนแปลง ไปทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และข้อมูลข่าวสาร เพราะฉะนั้นในความคิดของผู้ เขียนเห็นว่าสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาเป็นคน นั้น ต้องมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน หากเกิด ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและ วัฒนธรรม ย่อมไม่อาจทำให้สิทธิในความเป็น มนุษยชนในโลกนี้แตกต่างกันได้

สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หรือ สิทธิทางแพ่งและสิทธิทางการเมือง คือ ความคุ้มครองและสิทธิประโยชน์ที่มอบให้พลเมือง ทุกคนตามกฎหมาย เป็นการเกิดขึ้นครั้งแรกภาย หลังการปฏิวัติใหญ่ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ ในฝรั่งเศส ที่

^๘ ชะวัชชัย ภาติณฐุ, *กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการณสิทธิมนุษยชน*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘).

^๙ Kurian, George Thomas, *encyclopedia of political science*, (Washington : CQ Press, 2011).

ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมจากเดิมที่มีสถานภาพเป็นชนชั้น หรือ ฐานันดรต่างๆ มาเป็นพลเมือง (citizen) ที่มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น การเกิดขึ้นของพลเมืองนี้ทำให้เกิดสัญญาประชาคมใหม่ที่พันธะของรัฐที่มีต่อพลเมืองเปลี่ยนไปจากเดิม หรือในอีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองนั้นได้เปลี่ยน

ภายหลังเมื่อรัฐต่างๆ ในโลกได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่ และปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแล้วแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิพลเมือง หรือ สิทธิพื้นฐานทางการเมืองที่พลเมืองทุกๆ คนของรัฐพึงมีนั้นจึงได้แพร่หลายออกไป เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนทุกคน คือที่มาของอำนาจอันชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิพลเมืองจึงได้หยั่งรากลึก และขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางกว่าเดิมในสภาวะการณ์ของโลกที่ปกครองด้วยระบอบเสรีประชาธิปไตย

๒. ความสำคัญของสิทธิ

สิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอารยธรรมโลก (World Civilization) ของมนุษย์ที่พยายามวางระบบความคิดเพื่อให้คนทั่วโลกเกิดความตระลึกรู้ คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ชาติกำเนิด สิทธิต่างๆ ที่มีพื้นฐานมาจากความชอบธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิตั้งแต่กำเนิด โดยให้

ความสำคัญกับคำว่าชีวิต (Life) นอกจากนี้แล้ว สิทธิมนุษยชนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นหลักประกันของความเป็นมนุษย์สิทธิและ เสรีภาพ และสภาวะโลกปัจจุบันเรื่องของสิทธิมนุษยชนก็ไม่ใช่เรื่องประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่สังคมทั่วโลกต้องให้ความสำคัญ เพราะประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ผูกพันตามพันธกรณีแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ และที่สำคัญเรื่องของสิทธิมนุษยชนยังได้ถูกนำไปใช้ในทางการเมือง เศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่า ทำให้สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปคว่ำบาตรทางการทูต การงดการทำการค้าด้วย หรือกรณีการส่งกองกำลังทหารของสหประชาชาติเพื่อเข้าไปยุติการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในบอสเนีย เฮอร์เซโกวีนา และในโคโซโว ของอดีตประเทศยูโกสลาเวีย เป็นต้น^{๑๐} ด้วยสาเหตุและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น เราจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชน เพราะมีความสำคัญทั้งในด้านสังคมโลก และการสร้างประชาธิปไตยในสังคมไทย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความสำคัญของสิทธิ^{๑๑} การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น ในประเทศสมาชิกอาเซียนนั้น อาจมีความแตกต่างด้านการปกครองอยู่บ้าง ทำให้สิทธิและหน้าที่ของรัฐสมาชิกแตกต่างกันไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้นอกจากความเข้าใจในความแตกต่างทางกฎกติกาของสังคมแล้ว พลเมืองอาเซียนยังจะต้อง

^{๑๐} กุญพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, ๒๕๔๓).

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การวิจัย (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ, ๒๕๕๔).

มีความเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นซึ่งอาจอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างด้วยการสื่อสาร การส่งเสริมและการสร้างสรรค์สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น คือ ผู้ที่อยู่ภายใต้ กฎกติกาทางสังคมที่ต่างๆ จึงต้องมีความตระหนักในเรื่องการเคารพสิทธิและหน้าที่ระหว่างกันเป็นสำคัญ

๓. บทวิเคราะห์สิทธิแห่งพลเมืองอาเซียน

๑. พลเมืองอาเซียน

จากที่ได้ศึกษาความหมายและความเป็นพลเมืองอาเซียนเชิงวิเคราะห์^{๑๒} พลเมือง (Citizen) หมายถึง กำลังคนของประเทศหรืออาจเรียกว่า “ชาวเมือง” หรือ “ชาวประเทศ” เมื่อกล่าวถึงพลเมืองของประเทศใด ย่อมหมายถึงบุคคลทั้งหลายที่มีสัญชาติของประเทศนั้น ตามกฎหมาย ของแต่ละประเทศ เช่น เมื่อกล่าวถึงพลเมืองของประเทศไทยย่อมหมายถึงคนทั้งหลายที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายไทย พลเมืองของแต่ละประเทศย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของประเทศนั้น บุคคลต่างสัญชาติที่เข้าไปอยู่อาศัยซึ่งเรียกว่าคนต่างด้าว ไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับพลเมืองและมีหน้าที่แตกต่างออกไป เช่น อาจมีหน้าที่เสียภาษี หรือค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นตามที่กฎหมายของแต่ละประเทศบัญญัติไว้ สิทธิและหน้าที่เป็นสิ่งที่คู่กัน เมื่อมีสิทธิก็ต้องมีหน้าที่ พลเมือง

ของทุกประเทศมีทั้งสิทธิและหน้าที่ แต่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศนั้นๆ ความเป็นพลเมืองอาเซียน (ASEAN Citizenship) จึงหมายถึง ชาวประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศ ซึ่งอยู่ภายใต้กติกาของประชาคมอาเซียน มีสิทธิและหน้าที่ตามกรอบกติกาของประชาคมอาเซียน

๒. กฎบัตรอาเซียนในการสร้างคุณลักษณะพลเมืองอาเซียน

กฎบัตรอาเซียนเป็นธรรมนูญที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์สำหรับการอยู่ร่วมกันและการขับเคลื่อนองค์กรอาเซียนอย่างเป็นทางการหลังจากที่ประเทศสมาชิกได้ให้สัตยาบันต่อกฎบัตรแล้ว กฎบัตรอาเซียนจึงมีผลบังคับใช้จริงอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑ ส่งผลให้การดำเนินงานของอาเซียนเป็นไปภายใต้กฎหมายเดียวกัน^{๑๓} วัตถุประสงค์สำคัญของกฎบัตรอาเซียน คือ การสร้างสรรค์เสถียรภาพของประชาคมอาเซียนทั้ง ๓ ด้าน ดังนั้น พลเมืองอาเซียนในฐานะเป็นพลังในการขับเคลื่อนของประชาคมของตน จึงต้องมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกฎบัตรอาเซียน^{๑๔} วิเคราะห์วัตถุประสงค์กฎบัตรอาเซียน ๑๕ ข้อ และสังเคราะห์เป็นคุณลักษณะพลเมืองของอาเซียน ๙ ประการ ดังนี้

^{๑๒} แพรภัทธ ยอดแก้ว. คุณลักษณะของพลเมืองอาเซียน, แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/505876> [๒๙ มกราคม ๒๕๕๙].

^{๑๓} กรมอาเซียน, เอกสารข้อมูลพื้นฐานของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN), (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานนโยบายกรมอาเซียน, ๒๕๕๖).

^{๑๔} แพรภัทธ ยอดแก้ว. คุณลักษณะของพลเมืองอาเซียน, แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/505876> [๒๙ มกราคม ๒๕๕๙].

๑. รักความสงบและการแก้ปัญหา ด้วยสันติวิธีพลเมืองอาเซียนรักความสงบมี สันติภาพเป็นอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิต ใช้หลัก สันติวิธีในการแก้ปัญหาป้องกันการทำลายล้าง ระหว่างกันในภูมิภาค (วัตถุประสงค์ข้อ ๑-๔)

๒. มีความเชี่ยวชาญในอาชีพและ มีความสามารถหลากหลาย การเคลื่อนย้ายอย่าง เสรีของเงินทุน สร้างตลาดและการผลิตเพิ่มขึ้น พลเมืองอาเซียนต้องมีความสามารถที่หลากหลาย ผู้ประกอบวิชาชีพมีความสามารถพิเศษมีความ เชี่ยวชาญในสาขาอาชีพของตน (วัตถุประสงค์ข้อ ๕)

๓. มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นการ ช่วยเหลือร่วมมือแก้ปัญหาสร้างสรรค์ประชาคม เอื้ออาทรตามอัตลักษณ์อาเซียน พลเมืองอาเซียน ต้องมีคุณลักษณะสำคัญคือมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อ ผู้อื่นยินดีให้ความช่วยเหลือและร่วมกันสร้าง สันติสุขให้ประชาคมของตน (วัตถุประสงค์ ข้อ ๖)

๔. เคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น อาเซียนมีความแตกต่างด้านการเมืองการปกครอง ทำให้สิทธิและหน้าที่สมาชิกแตกต่างกัน พลเมือง อาเซียนจึงต้องมีความเข้าใจในความแตกต่างของ ระเบียบสังคมเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นอยู่ ภายใต้อาณัติ (วัตถุประสงค์ข้อ ๗)

๕. มีจิตสำนึกรักษาทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในภูมิภาค อาเซียน มีความร่วมมือรักษาสีงแวดล้อมอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมพลเมืองอาเซียน จึงต้องมี จิตสำนึกรักษาสีงแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมในภูมิภาคของตน (วัตถุประสงค์ข้อ

๙-๑๒)

๖. พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในโลกและ ประชาคมอาเซียนพลเมืองอาเซียน จึงต้องพัฒนา ตนเองศึกษาตลอดชีวิต เพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็ง และความผาสุกของประชาคม (วัตถุประสงค์ข้อ ๑๐-๑๑)

๗. มีความรับผิดชอบร่วมกัน สมาชิกอาเซียนมีสถานะเป็นองค์การตามกฎหมาย รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่เป็นคุณลักษณะสำคัญ ประการหนึ่งของพลเมืองทุกระดับ เพื่อนำพา องค์การสู่ความสำเร็จโดยเฉพาะความรับผิดชอบ ต่อหลักการและข้อตกลงร่วม (วัตถุประสงค์ข้อ ๘-๑๓)

๘. เคารพความแตกต่างระหว่าง บุคคลและสังคมอาเซียนมีความหลากหลายทาง วัฒนธรรมที่ชัดเจน จึงต้องการยอมรับความหลาก หลายและเคารพซึ่งกันและกัน พลเมืองอาเซียนจึง มีคุณลักษณะเคารพความแตกต่าง มีความเข้าใจ และให้เกียรติผู้อื่น (วัตถุประสงค์ข้อ ๑๔)

๙. ยึดมั่นหลักสามัคคีและมี มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น อาเซียนในฐานะองค์การ ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศ สมาชิก คุณลักษณะของพลเมืองที่จะส่งเสริมการ สร้างสรรค์คือความสามัคคีและความเป็นมิตร ด้วย หลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (วัตถุประสงค์ข้อ ๑๕)

หากมีนโยบายทั้งในระดับอาเซียน และรัฐสมาชิกในการแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชน ปฏิญญานี้ต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานสากล สามารถที่

จะทันสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ด้วย ผู้เขียนมองว่า สถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต อาจจะไม่มึระบู่ไว้ในกฎบัตรนี้ได้ และกระบวนการ การมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมในอาเซียนนั้น เป็น สิ่งสำคัญ ผู้เขียนไม่ได้มองเฉพาะการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมไทยเท่านั้น แต่มองถึงความเสมอภาคของทุกประเทศอาเซียน

๔. แนวคิดในการกำหนดสิทธิค่าแรง

มุมมองผู้เขียนมองว่าการจ่ายค่าจ้างขั้นต่ำ ในมุมมองของนายจ้าง และ ผู้บริหารประเทศเห็นว่า การใช้นโยบายนี้ทำให้ต้นทุนของสินค้าในประเทศยกระดับขึ้นแบบก้าวกระโดด ทำให้ความ ได้เปรียบในเรื่องต้นทุนสินค้าสูงขึ้น ทำให้บาง ประเทศไม่สามารถแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้าน หลายประเทศได้ เป็นเหตุให้นักลงทุนหรือเจ้าของ กิจการต่างประเทศที่เคยลงทุนกับประเทศนั้นๆ หันไปลงทุนประเทศอื่นแทน ทำให้เสียโอกาสใน เรื่องการลงทุนจากต่างประเทศไปด้วย ดังนั้นผู้ เขียนจึงสนใจว่า หลังจากการเข้าสู่ประชาคม เศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC ในช่วงนี้ ค่าแรงขั้นต่ำ ของ ๑๐ ประเทศสมาชิกมีความแตกต่างกันมาก น้อยแค่ไหน และความแตกต่างของค่าแรงจะทำให้ เกิดการเคลื่อนย้ายทุน และ แรงงานในอนาคต แน่นนอน

ข้อมูลเงินเดือน รายได้ขั้นต่ำประเทศ อาเซียน^{๑๕}

ไทย เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๓๐๐ บาทต่อ วัน ๙,๐๐๐ บาทต่อเดือน

กัมพูชา เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๗๕ บาท ต่อวัน ๒,๒๓๐ บาทต่อเดือน

ลาว เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๘๐ บาทต่อวัน ๒,๔๐๐ บาทต่อเดือน

พม่า เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๑๑๐ บาทต่อ วัน ๓,๓๐๐ บาทต่อเดือน

อินโดนีเซีย เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๒๓๐ บาทต่อวัน ๗,๐๐๐ บาทต่อเดือน

มาเลเซีย เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๒๗๐ บาท ต่อวัน ๘,๑๐๐ บาทต่อเดือน

ฟิลิปปินส์ เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๓๐๐ บาทต่อวัน ๙,๐๐๐ บาทต่อเดือน

สิงคโปร์ เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๒,๐๐๐ บาทต่อวัน ๖๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน

เวียดนาม เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๙๕ บาท ต่อวัน ๒,๘๕๐ บาทต่อเดือน

บรูไน เงินเดือนรายได้ขั้นต่ำ ๑,๘๐๐ บาท ต่อวัน ๕๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน

นี่เป็นส่วนหนึ่งของตัวเลข ในเชิงเศรษฐกิจ ที่มีผลต่อการตัดสินใจในเรื่องการปรับค่าแรงใน อนาคต ทั้งในแง่ค่าครองชีพ ผลต่อการลงทุน ที่น่า สนใจปัจจัยหนึ่งเท่านั้น ผู้เขียนจึงอยากเสนอ แนวคิดในการกำหนดค่าแรงขั้นต่ำที่เสมอภาคเพื่อ นำมาปรับใช้เป็นสิทธิค่าแรงกลางในประเทศ อาเซียนเพราะปัจจุบันการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ

^{๑๕} ศูนย์ข้อมูลอาเซียน, แหล่งที่มา : [http://flash-mini.com/asian/salary/เงินเดือน %20 รายได้ขั้นต่ำประเทศอาเซียน.html](http://flash-mini.com/asian/salary/เงินเดือน%20 รายได้ขั้นต่ำประเทศอาเซียน.html) [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

ต่ำเป็นการกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำสำหรับลูกจ้างเพียงคนเดียวที่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงตัวเองอยู่ได้ ทำให้ผู้ใช้แรงงานมีรายได้ไม่เพียงพอ สำหรับการดำรงชีพและการเลี้ยงดูครอบครัว จึงมีความจำเป็นต้องทำงานล่วงเวลาเพื่อหารายได้เพิ่มในแต่ละวัน ทำให้ต้องทำงานเป็นเวลายาวนานกว่าวันละแปด ชั่วโมง ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตอยู่ของผู้ใช้แรงงาน อีกทั้งนายจ้างที่ปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานในการจ่ายค่าจ้างขั้นต่ำก็ยังมิ ยังไม่ถึงร้อยละหกสิบของนายจ้างทั้งหมด ดังนั้นลูกจ้างส่วนใหญ่จึงได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่า มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับลูกจ้างคนเดียวที่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงตัวเองอยู่ได้ นอกจากนี้ นายจ้างมักจะปรับค่าจ้างประจำปีแทบทุกปี ตามการปรับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ หากปีใดไม่มีการปรับ ค่าจ้างขั้นต่ำก็ไม่ปรับค่าจ้างประจำปีให้แก่ลูกจ้างด้วย จึงทำให้ลูกจ้างที่ทำงานเป็นเวลาหลายปีก็ไม่ได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรม ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเกิดขึ้นแล้วอย่างเต็มรูปแบบ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้กับจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของเศรษฐกิจในหลายด้าน ส่งผลให้การแข่งขันรุนแรงและเข้มข้นขึ้น โดยใช้โอกาสจากการเปิดเสรีด้านการลงทุนภายใต้กรอบ AEC สำหรับการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรี

๕. สิทธิแรงงานของพลเมืองอาเซียนที่ควรจะเป็น

ในการแข่งขันของธุรกิจปัจจุบัน แม้ค่าตอบแทนจะมีไขสิ่งจูงใจเพียงประการเดียว แต่ก็

เป็นสิ่งจูงใจที่นิยมใช้กันมากที่สุดในการกระตุ้นให้ ผู้ปฏิบัติงานทำงานอย่างเข้มแข็ง แม้ว่าสิ่งที่พนักงานต้องการในการทำงานนั้นมีมากกว่าค่าจ้าง และเงินเดือน แต่การได้รับค่าจ้างและเงินเดือนที่เหมาะสมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจของพนักงานที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสิทธิแรงงานของพลเมืองอาเซียนที่ควรจะเสมอภาค โดยเขียนเป็นกรอบแนวคิดเชิงองค์ประกอบ^{๑๖} ดังนี้

๑. สิทธิในการได้รับค่าจ้างไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำ

จากการศึกษารูปแบบของงานในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายกับประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ คือ นับตั้งแต่เริ่มใช้นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมนับตั้งแต่ปี ๑๙๖๐ เป็นต้นมา แม้ว่าผู้ประกอบการอาชีพ อิสระจะมีการขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาฯ แต่อัตราเพิ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่มีการขยายตัวของแรงงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วที่เห็นชัดคือ ผู้ช่วยงานในครอบครัวโดยที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน มีจำนวนลดลงอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แรงงานรับจ้าง หรือ แรงงานในระบบเกิดจากการเคลื่อนตัวของแรงงานในส่วนของ unpaid family workers เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม แรงงานในโรงงานส่วนใหญ่คือ แรงงานในวัยหนุ่ม สาวที่อพยพมาจากชนบท ดังนั้น กระบวนการพัฒนาเข้าสู่ความเป็นอุตสาหกรรมของไทยกับ ประเทศยุโรป จึงมีความแตกต่างกันขึ้นกับบริบททางประวัติศาสตร์ในกรณี

^{๑๖} ศัญญา เคนณากุมิ, “รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยทางการบริหารจัดการ”, วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗).

ของยุโรป เช่น อังกฤษ หรือ ประเทศที่เป็นต้นแบบทุนนิยม (Classic model) การล่มสลายของชนบทผ่านกระบวนการล้อมรั้วที่ดินแผ่ขยายไปทั่วยุโรปนับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ นำมาสู่การกำเนิดของชนชั้นกรรมาชีพ (The Proletariat) แต่การปลดปล่อยแรงงานออกจากภาคชนบทของไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้า เป็นการเคลื่อนย้ายของแรงงานวัยหนุ่มสาวเพื่อเข้ามาทำงานทำในเมืองมากกว่าการล่มสลายของครอบครัวชาวนา แต่สำหรับผู้เขียนแล้ว ไทยก็ได้มีข้อยกเว้นในการพัฒนาเข้าสู่สังคมแรงงานในท้ายที่สุด และทำไมรัฐบาลจะต้องมีแนวคิดรัฐสวัสดิการต่อยอดจากนโยบายค่าจ้าง ๓๐๐ บาท ทำไมรัฐบาลจะต้องก้าวข้ามนโยบายประชานิยมสู่การทำให้ สวัสดิการเป็นเรื่องของสิทธิทางสังคม และรัฐสวัสดิการจะเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขใดในสังคมไทย

สามารถสรุปได้ว่า บนพื้นฐานของการขยายตัวของแรงงานรับจ้าง และการจ้างงานยืดหยุ่นในสังคมปัจจุบัน นำมาสู่แรงงานอิสระแต่เป็นแรงงานอิสระที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการบังคับบัญชาของบุคคลอื่นหรือ“ทุน” เป็นการจ้างงานที่ทำให้คนงาน หลุดจากระบบความสัมพันธ์นายจ้าง-ลูกจ้าง และกฎหมายคุ้มครองแรงงาน (Informalization) กลายเป็นผู้ใช้แรงงานนอกระบบหรือ “แรงงานนอกระบบ” ที่อยู่ใน “พื้นที่สีเทา” จะเป็นแรงงาน รับจ้างก็ไม่ใช่แต่ก็ไม่ใช่แรงงานอิสระ เป็นบุคคลที่อาจจัดอยู่ในสถานภาพ “กึ่งลูกจ้าง-กึ่งผู้ประกอบการ อาชีพอิสระ” แต่ “พื้นที่สีเทา” ขยายตัวพร้อมๆกับอุดมการณ์ของนักเสรีนิยมใหม่ ที่เรียกร้องให้รัฐ ถอนตัวออกจาก

ระบบเศรษฐกิจเพื่อสร้างประสิทธิภาพและการแข่งขัน เป็นสาเหตุหนึ่งของการขยายตัวช่องว่างและความไม่เป็นธรรมในสังคมในปัจจุบัน อีกทั้งการเกิดจากความแตกต่างปัจจัยการผลิตที่สำคัญของศักยภาพแรงงานและทรัพยากรธรรมชาติหรือวัตถุดิบแรงงานที่หลากหลาย การรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน จะทำให้นักลงทุนต่างชาติมีโอกาสในการมองหาแรงงานที่มีประสิทธิภาพ คุ่มค่าในด้านต้นทุนค่าแรง และฝีมือของแรงงาน เช่น ธุรกิจอัญมณี ที่จำเป็นต้องใช้แรงงานที่มีฝีมือสามารถมองหาแรงงานที่มีฝีมือในประเทศไทย ในขณะที่อุตสาหกรรมการผลิตอื่นๆ สามารถหาแรงงานที่มีค่าแรงต่ำในประเทศกัมพูชา ข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ค่าใช้จ่ายจ้างแรงงานไทย ๑ คน สามารถจ้างชาวจีนได้ ๓ คน อินโดนีเซียได้ ๔ คน เวียดนามและกัมพูชาได้ ๕ คน พม่าได้ ๙ คน

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบาย รัฐบาลอาเซียนควรกำหนดให้นโยบายการจ่ายค่าจ้างขั้นต่ำที่เท่าเทียมและไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำในประเทศอาเซียน เพื่อลดอัตราคนตกงานและความยากจน ที่สำคัญป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตประเทศที่มีค่าแรงต่ำอาจขาดแคลนแรงงานฝีมือที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ

๒. การได้รับความคุ้มครองแรงงานตามหลักสากล

จากปัญหาความขัดแย้งระหว่างแรงงานสัมพันธ์กับเจตนาของกฎหมาย ซึ่งในแง่ของกฎหมาย บุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่สามารถที่จะแยกเสรีภาพของตนเองเพื่อแลกกับเงินตรา แต่สัญญาจ้างเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ดังนั้น สิ่งที่

กฎหมายทำได้ คือ จะต้องให้การคุ้มครอง ตัวบุคคล ของคนงานจากผลกระทบของการปฏิบัติตาม สัญญาจ้าง เช่น การคุ้มครองตามกฎหมายเกี่ยวกับ ชั่วโมงการทำงานวันหยุดพักผ่อน การป้องกัน อันตรายหรือทดแทนการสูญเสียทางร่างกายของ คนงาน ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ รวมทั้งการ คุ้มครองของคนงานจากความเสียหายทางเศรษฐกิจ ที่ดำรงอยู่ ภายใต้ระบบแรงงานสัมพันธ์และโดย เฉพาะความเสี่ยงที่มาจากการเล่นหรือยกเลิก สัญญา

สิทธิของแต่ละภาคส่วนของภาครัฐ และ NGOs เสนอมาตรการสำหรับฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และการดำเนินการอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ประเด็นที่กระทบสิทธิมนุษยชนของประชาชนใน แต่ละภาคส่วน ตัวอย่างเช่น

(๑) ประเด็นสตรี ที่กำหนดไว้ใน แผนฯ^{๑๗} ประเด็นที่ กำหนดไว้ประกอบด้วย

- กฎหมายที่เลือกปฏิบัติ
- การใช้ความรุนแรงต่อสตรี
- ความล้มเหลวในการตระหนักถึงสิทธิ สตรี เช่น สิทธิทางสุขภาพ สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ สิทธิในการมีครอบครัว สิทธิทางเพศ และการจำกัด โอกาสทางการศึกษาและการจ้างงาน

(๒) มาตรการทางกฎหมายที่เสนอ ประกอบด้วย

- การแก้กฎหมายที่ก่อให้เกิดการเลือก ปฏิบัติต่อสตรี

- การแก้กฎหมายที่ไม่ตอบสนองต่อความ ต้องการจำเป็นของเหยื่อที่ถูกใช้ความรุนแรง ต่อ สตรี กำหนดนิยามและแนวคิดเรื่องการค้ามนุษย์ การข่มขืน และการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว ใหม่

- การบัญญัติกฎหมายเพื่อจัดการเลือก ปฏิบัติ

(๓) มาตรการด้านการบริหารและ การปกครอง ประกอบด้วย

- การส่งเสริมมาตรการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในทางการเมืองและการปกครอง
- การจัดการกลุ่มผู้สนับสนุนและโครงการ ที่ช่วยเหลือเหยื่อการใช้ความรุนแรงต่อสตรี
- การจัดการปัญหาการล่วงละเมิดทาง เพศ
- การจัดการคุ้มครองแรงงานอพยพ
- การคำนึงถึงมุมมองด้านเพศในทุกๆระดับ ของการศึกษาและในระบบสุขภาพ

ผู้เขียนขอเสนอประเด็นในการคุ้มครอง แรงงานตามหลักสากล สำหรับประเทศอาเซียน ดังนี้

๑. ออกกฎระเบียบหรือกฎหมายแรงงาน ซึ่งได้บรรจุไว้ซึ่งสิทธิและความรับผิดชอบของทั้ง ๒ ฝ่าย เพื่อเป็นการจำกัดเสรีภาพและอำนาจของ นายจ้าง ซึ่งมักจะได้รับการต่อต้านจากนายจ้างมา โดยตลอด ทั้งในสถานประกอบการและตลาด แรงงาน การออกกฎหมายแรงงานจึงสะท้อนความ

^{๑๗} กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๕๒ -๒๕๕๖), ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มทป, ๒๕๕๑).

มุ่งมั่นของกฎหมายที่ต้องการให้การคุ้มครองต่อ ลูกจ้างจากอำนาจของนายจ้าง

๒. แร้งงานกลุ่มเสี่ยงได้รับการคุ้มครอง เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ด้านแรงงาน การดำเนินการเชิงนโยบายที่เป็นไปตามมาตรฐานสากล จะช่วยลดความเสี่ยงจากการตกเป็นเหยื่อค้ามนุษย์ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

๓. แร้งงานที่โยกย้ายถิ่นฐานและการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือ ต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิ ตามมาตรฐานแรงงาน ในความเป็นจริงแล้ว ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศก็ไม่เคยมีการตกลงแต่อย่างใดที่จะให้มี การเปิดเสรีการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือ แม้จะมีเป้าหมายในการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ก็เป็นเพียงการตั้งเป้าหมายว่าจะให้แรงงานฝีมือสามารถเคลื่อนย้ายได้เท่านั้น แต่ในความเป็นจริง ณ ปัจจุบันการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรียังไม่ได้เกิดขึ้น แต่ถ้าในวันหนึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนมีการอนุญาตให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือได้อย่างเสรีแล้ว การกำหนดให้ได้รับสิทธิความคุ้มครองก็จะช่วยลดการประสปปัญหาในหลายด้าน

๔. แร้งงานฝีมือ ต้องได้รับการคุ้มครองกรณีการเลิกจ้างโดยไม่ใช้ความผิดของพนักงาน ลูกจ้าง ต้องได้รับค่าชดเชย หมายถึง นายจ้างต้องจ่ายให้แก่ลูกจ้างเมื่อนายจ้างเลิกจ้างลูกจ้าง

๓. การได้รับผลประโยชน์เกื้อกูล

การได้รับผลประโยชน์เกื้อกูล เป็นค่าตอบแทนเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติให้ปฏิบัติงานได้อย่างมี

ประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผล ซึ่งในการปฏิบัติงานใดๆ ก็ตาม ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานมากที่สุด เพราะจะส่งผลถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ หากบุคคลมีความพึงพอใจสูงสุดก็หมายความว่า เขามีความรู้สึกต้องงานในทางบวก และการสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติงานจนเกิดความพอใจ จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่สูงกว่าผู้ไม่ได้รับการสนองตอบเช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ ค่าเช่าบ้าน สิทธิการลา เงินตอบแทนการปฏิบัติงานนอกเวลาราชการ รถประจำตำแหน่ง โทรศัพท์ของทางราชการที่อนุมัติให้ใช้เป็นรายบุคคล หรือความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน

๔. การได้รับสวัสดิการทางสังคม

สวัสดิการที่มีความจำเป็นสำหรับแรงงานมากที่สุดในมุมมองของผู้เขียนคือ สวัสดิการการรักษาพยาบาลกรณีเจ็บป่วยบุคคล/ครอบครัว และเงินชดเชยการขาดรายได้กรณีเจ็บป่วย นอกจากนั้นแล้วแรงงานยังมีความต้องการสวัสดิการที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ได้แก่ สวัสดิการสำหรับแรงงานด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ, สวัสดิการกรณีทุพพลภาพ กรณีเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ที่มีสาเหตุมาจากการทำงาน, สวัสดิการคลอดบุตรและตาย, สวัสดิการคุ้มครองการทำงานและหลังจากการทำงาน และ สวัสดิการคุ้มครองกรณีว่างงาน (กรณีไม่มีงาน, ค่าแรงไม่เป็นธรรม, ทำงานไม่ตามฤดูกาล หรือมีจัดตั้ง กองทุนประกันการประกอบอาชีพ มีบริการเงินกู้ฉุกเฉิน) และการจัดสวัสดิการสำหรับแรงงาน ควรคำนึงถึงเรื่องความเสี่ยง เพศ

สภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละอาชีพที่แรงงานต้องเผชิญด้วย เช่น กลุ่มอาชีพรับเหมาก่อสร้าง ทำเฟอร์นิเจอร์ มีความเสี่ยงต่อการได้รับอุบัติเหตุ มลพิษ (ฝุ่น/ควัน) รัฐควรเข้าไปดูแลสัญญาการจ้างงานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย รวมทั้งการคุ้มครองแรงงานที่เป็นผู้หญิง แรงงานผู้สูงอายุควรมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับบริบททางร่างกายด้วยเช่นกัน และที่สำคัญการได้รับสวัสดิการทางสังคม ถือเป็นภาระลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน รัฐบาลควรจัดสวัสดิการสังคมให้ทุกคนเหมือนกัน เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเท่าเทียมกันของความเป็นมนุษย์เป็นการดำเนินงานเพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองได้บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นของความเป็นมนุษย์

๕. การได้รับการบริการจากรัฐ

หากต้องการพัฒนาโครงสร้างของประเทศอาเซียน รัฐบาลอาเซียนควรจะนำหลักความเป็นไท (ความเป็นไทในความหมายของผู้เขียน หมายถึง การมีอิสรภาพและการตัดสินใจไม่ว่าเราจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ใด เราก็มีสิทธิคิดและเลือกที่จะทำหรือไม่ทำหลายสิ่งหลายอย่าง แต่ในที่สุดแล้วหากเรายังคงรู้สึกเป็นทุกข์เราก็ต้องแสวงหาสิ่งที่เราพอใจและต้องการ แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานที่ไม่เบียดเบียนและทำให้ผู้อื่นรู้สึกสูญเสียอิสรภาพที่ควรมี สามารถปกครองตนเองได้แต่อยู่ภายใต้กฎหมายที่ยุติธรรม) ความเป็นธรรม การเพิ่มการจ้างงาน และพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป โดยนำประเด็นปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์มาเป็นหลักในการกำหนดกรอบการพัฒนา บางครั้งมาตรการที่ประชาชน

เสนอเป็นมาตรการที่แตกต่างรวมทั้งขัดแย้งกับมาตรการของรัฐบาล แต่รัฐบาลควรจะใส่ใจเพราะสิ่งที่ประชาชนเสนอคือความจำเป็นและสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของเขา เน้นการพัฒนาคนแก้ไขปัญหาการว่างงานและการปฏิรูปการจัตุสรทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคมเพื่อคนส่วนใหญ่เน้นการพึ่งตนเองในระดับประเทศให้มีสัดส่วนน้อยลงคือเรื่องการใช้แรงงาน ควรมุ่งช่วยคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ให้มีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้นก่อนแล้วคนส่วนใหญ่ที่พ้นตัวก็จะช่วยซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ช่วยคนชั้นกลางและคนรวย ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำก็จะกระเตื้องได้

รัฐบาลต้องเพิ่มประสิทธิภาพให้กับแรงงาน เพื่อนำประชากรเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น พัฒนาคุณภาพของแรงงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ลงทุนในการศึกษา แนวโน้มประชากรวัยทำงานของประเทศอาเซียนลดลง เพราะอัตราการเกิดลดลงอย่างรวดเร็วจากสมัยก่อนครอบครัวขนาดใหญ่มีลูกเจ็ดแปดคนเป็นเรื่องปกติ ปัจจุบันขนาดครอบครัวลดลงมาก ทำให้จำนวนเด็กที่เข้าสู่วัยทำงานมีน้อยกว่าผู้ใหญ่ที่เพิ่มมากขึ้น และกำลังจะเกษียณอายุออกจากวัยทำงาน และจะสูงขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งภาครัฐควรหยิบยื่นบริการสุขภาพเพราะปัญหาความไม่ปลอดภัยและสภาพแวดล้อมในการทำงานของแรงงานยังไม่เป็นที่รับรู้และเข้าใจของสังคมและรัฐ ส่งผลให้กลุ่มแรงงานไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหลักในการให้บริการสุขภาพ ทำให้หน่วยงานรัฐกำหนดนโยบายการบริการด้านสุขภาพยังไม่ได้ให้ความสำคัญ ไม่มีนโยบาย และแผนงานเฉพาะในการให้บริการสุขภาพแก่แรงงานนอกจากการได้

รับบริการบริการทั่วไปในฐานะที่เป็นประชาชน นอกจากนั้นสภาพการทำงานที่ไม่มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ มีรายได้ต่ำ และขาดการคุ้มครองแรงงาน การต้องตื่นนอนทำงานเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว ขาดความตระหนักในเรื่องสิทธิ ขาดการรวมกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง ทำให้บทบาทการมีส่วนร่วมของแรงงานต่อการผลักดัน ให้เกิดนโยบายในระดับต่างๆ จึงยังมีน้อยอยู่ สถานการณ์ด้านความปลอดภัยในการทำงานของแรงงานปัญหาที่สำคัญ คือ การประสบกับปัญหาความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ที่เป็นผลมาจากการขาดเครื่องมืออุปกรณ์ป้องกัน การไม่คุ้นเคยในการใช้เครื่องมืออันตรายจากเครื่องจักร/อุปกรณ์, ท่าทางการทำงานที่ไม่เหมาะสม, สภาพแวดล้อมการทำงานที่ไม่เหมาะสม (ฝุ่น/ความร้อน/แสงสว่าง/เสียงหรือสารเคมีฟุ้งกระจาย), ชั่วโมงการทำงานยาวและการขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องอาชีวอนามัยแรงงานส่วนใหญ่จึงต้องไปใช้บริการรักษาพยาบาลตามสิทธิในโครงการ หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือ “บัตรทอง” ในขณะที่สิทธิตามบัตรทองยังมีข้อจำกัดในเรื่องการบริการด้านสุขภาพในฐานะคนทำงานที่มีความเสี่ยงจากการทำงานหรือความเสี่ยงในด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน

กำลังแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตหลักของโลก จึงจำเป็นที่ รัฐบาลอาเซียน จะต้องดูแลแก้ไขให้กำลังแรงงานเหล่านี้มีศักยภาพในทางการ

ผลิต และมีโครงการที่จะสร้างผลผลิตให้แก่สังคมได้ หรือถ้ากำลังแรงงานเหล่านี้ไม่สามารถที่จะทำงานได้ตลอดชีวิต รัฐบาลอาเซียนก็จำเป็นที่จะต้องดูแลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยไม่ให้เป็นปัญหาต่อสังคม เพื่อป้องกันมิให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม รัฐบาลอาเซียนจึงจำเป็นต้องจัดระบบการให้บริการและการดูแลปัญหาดังกล่าวของกำลังแรงงานในประเทศอาเซียน

๖. บทสรุป

แนวคิดของผู้เขียนมีข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ใช้แรงงานควรกำหนดสิทธิที่จะได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรมและเพียงพอในการดำรงชีวิต สำหรับตนเองและครอบครัว และควรจะกำหนดสิทธิค่าแรงให้เท่าเทียมและเสมอภาคในประเทศอาเซียน เป็นสิทธิในฐานะเป็นพลเมืองอาเซียนที่จะได้รับจากรัฐบาลอาเซียน ซึ่งรัฐบาลอาเซียนควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ประเทศสมาชิกได้ปฏิบัติตามข้อตกลง โดยการกำหนดสิทธิการได้รับค่าแรงให้ได้ไม่ต่ำกว่ามาตรฐานสากล เพื่อเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาสิทธิความเสมอภาคในรัฐบาลอาเซียนโดยการกำหนดให้เป็นค่าจ้างที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกประเทศอาเซียน ซึ่งควรพิจารณาจากสิทธิแรงงานประเทศไหนดีที่สุดเอามาเป็นมาตรฐาน และเพื่อให้สิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคนที่เป็นมนุษย์ควรจะได้รับ ต้องสามารถที่จะเข้าถึงได้และเสมอภาค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

กรมอาเซียน. เอกสารข้อมูลพื้นฐานของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อาเซียน) (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN). กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานนโยบายกรมอาเซียน, ๒๕๕๖.

กุ่มพล พลวัน. สิทธิมนุษยชนในสังคมโลก. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, ๒๕๕๗.

เป็รื่อง กิจรันต์ภร. การศึกษาการเตรียมความพร้อมของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการเข้าร่วมประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ. ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๕๘.

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การวิจัย (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ, ๒๕๕๕.

(๒) วารสาร :

สัญญา เคนาภูมิ. “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์จากการทบทวนวรรณกรรม”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗).

_____. “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยการใช้แนวคิดเชิงเหตุผล”. ราชภัฏเพชรบูรณ์สารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗).

_____. “ปรัชญาการวิจัย : ปริมาณ : คุณภาพ”. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗).

_____. “รูปแบบการเขียนกรอบแนวคิดการวิจัยทางการบริหารจัดการ”. วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคามมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗).

_____. “การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยโดยใช้ทฤษฎีจากฐานราก The Research Conceptual Framework Establishment by the Grounded Theory”. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘).

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

แพรวภัทร ยอดแก้ว. คุณลักษณะของพลเมืองอาเซียน. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/505876> [๒๙ มกราคม ๒๕๕๙].

ศูนย์ข้อมูลอาเซียน. แหล่งที่มา : [http://flash-mini.com/asian/salary/เงินเดือน %20รายได้ขั้นต่ำ
ประเทศอาเซียน. html](http://flash-mini.com/asian/salary/เงินเดือน%20รายได้ขั้นต่ำประเทศอาเซียน.html) [๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙].

Kirida Bhaopichitr. **ASEAN ECONOMIC Community 2015**. แหล่งที่มา : [http:// library.cmu.
ac.th/faculty/econ/DownloadPaper/AEC@CMUecon19 Apr 2012pdf](http://library.cmu.ac.th/faculty/econ/DownloadPaper/AEC@CMUecon19Apr2012pdf) [๑ กุมภาพันธ์
๒๕๕๙].

Wikipedia. **กฎบัตรอาเซียน**. แหล่งที่มา : [http://th.wikipedia.org/wiki/ASEAN Charter](http://th.wikipedia.org/wiki/ASEAN_Charter) [๒๙ มกราคม
๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Book :

Kurian, George Thomas. **The encyclopedia of political science**. Washington: CQ Press, 2011.

Wasserman, David. **The basics of American politics**. New York : Long man, 2000.